

vak, ő is mindent megfestett, ami a szeme elé került. Egyetlen részletet sem hanyagolt el, mert számára a legkisebb dolognak is jelentősége volt. Szinte lel-rárt készített a gazdasági udvarokról. Megfestett minden tehenet, borjat, lovat, sertést, libát, baromfit, kocsit, épületet. Ha kellett, felsorakoztatta melléjük a családtagokat is, akik képi jelentősége kiegyenlítőddött az állatokéval, a tárgyakéval. A részletezést a falevéllal, fűvel, felhővel, madarakkal, sőt golyaprepülőekkel folytatta, amilyenek a gépet közelről látta. Akárcsak a hozzá hasonló festők, ő is azt festette, amit a dolgokról tudott. Nagyapáthynak ezekről a bajsai tájairól és tanyáiról valamiféle teljesség és telítettség sugárzik. Amikor magára marad, amikor üres udvart vagy utcát fest meg, nem tud ellenállni az üresség érzésének és az ismeretlen rejtelmének. Amikor viszont kocsmajeleneteket ábrázol, játékoság és vidámság uralkodik képein. Vajon mennyire lehetett ez egyedüli összetevője menekülési ösztönének? Nagyapáthy már első képein rendkívüli formaérzék-ről tett tanúságot, amire legjobb példa a Pajzer Rózsa családja című képe. Elfojtott színei többnyire a barna és a zöld kiegészítőként váltakoznak. Mivel kizárólag a festésből élt, többnyire mindig olyan helyzetbe került, hogy a megrendelő ízlésvilágának megfelelő idillikus reprodukciókat kellett készítenie. Mivel tudatában volt, hogy ezek a fényképmásolatok hűtlenséget jelentenek önma-

gához, csak iniciáléval jelölte szerzőségét.

Nagyapáthy műve naiv művészetünk két háború közötti kezdeti időszakához tartozik. Generaliéc, Mraz és az elkötelezett földművesi időszakát élő Virijus kortársa volt, a korai Brašićtyal, az első kiállítását Belgrád utcáin megrendező szerémségi Beličtyel és Fejessel — akinek az első periódusából származó képei néhány kivétellel nyomtalanul eltűntek — egy időben alkotott. Nagyapáthy a naiv művészet megjelenéséről, amelyről már annak idején cikkeztek, mit sem tudott, akárcsak az irányzatához tartozó zágrábi, belgrádi, újvidéki és másutt megrendezett tárlatairól. Sohasem ötlött fel benne, hogy képeit kiállításon mutassa be. Egyébként a környezetének sem, amely számára Nagyapáthy nem sokat jelentett. A nagyszámú háború utáni publikációk egyike sem említi festőnket. Ezért is érdemel figyelmet a monográfia összeállítóinak erőfeszítése, akik kiterjedt múzeumi hálózatunk ellenére/mellett hoztak össze egy életművet, amely bizonyára feledésbe merült volna. A könyv anyaga megfelelő alapul szolgál a festő további tanulmányozásához. Naiv művészetünk világhódítását és kommercializálódását az elcsendesedését követően járult hozzá a naiv művészetről kialakult kép teljessé tételéhez. Nagyapáthy sajátos dimenziókat feltáró képei pedig ennek az egésznek a részét képezik.

*Milica Maširević*

## NŐK ÉS FÉRFIAK

H. Sas Judit: Nőies nők és férfias férfiak (A nőkkel és férfiakkal kapcsolatos társadalmi sztereotípiák élete, eredete és szocializációja), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984

Hogyan kell „nőiesen” viselkedni? És mi jellemzi a „férfias” fellépést? Valamennyiünk fejében határozott elképzelések vannak ezzel kapcsolatban, s többé-kevésbé hasonló tartalmú válaszokat adnánk ezekre a kérdésekre. Hiszen — mint H. Sas Judit írja — társadalmi környezetünk nagy nyomatékkal súlykolja belénk óvodás korunktól kezd-

ve mindazokat a sztereotípiákat, amelyek elfogadott normának számítanak. Egy első osztályos tankönyv szerint — amelyet a szerző áttanulmányozott — a mama mos, vasal, tálal, Zoltán fia zárat javít, autót nézeget, nem sír és bátor ember lesz belőle. Az ábécével együtt a gyerekek magukba szívhatják a különböző nemekre kötelezőnek tar-

tott viselkedésnormákat is. S hogy milyen sikerrel, arra annak a H. Sas Judit által említett vizsgálatnak a tanulmányai mutatnak rá, amelyet 14—24 éves fiatalokkal végeztek. Szinte valamennyien a konvencionális családsémákat vetítették bele képzeletbeli jövőjükbe, kevés kivételtől eltekintve a legteljesebb mértékben hagyományos módon tervezték el felnőtt életüket. Elgondolkodtató vizsgálati eredmények ezek, márcsak azért is, mert a valóság, a jelen némiképp túlhaladta ezeket a szerepeket.

H. Sas Judit Nőies nők és férfias férfiak c. könyvében a nőkre és férfiakra vonatkozó társadalmi sztereotípiák nyomába ered. Távol tartja magát az emancipációs mozgalmak szélsőséges felfogásaitól, és széles körű szociológiai felmérések eredményeit elemezve kutatja, mi lehet az oka annak, hogy a társadalmi viszonyokban lejátszódó változások ellenére is tovább él a hagyományos családmodell és a hagyományos munkamegosztás. A kérdés más könyvében is foglalkoztatja a szerzőt. Példaként utalhatunk az Életmód és család — Az emberi viszonyok alakulása a családban c. 1976-ban megjelent munkájára is, melyben konkrét felmérések alapján a családra ma jellemző emberi kapcsolatok szerkezetét és jellegét fogalmazza meg. H. Sas Judit könyveinek nagy érdeme a mértéktartó, elfogulatlan hangvétel, mely nagymértékben hozzájárul a vizsgálatokból levont következtetések hiteléhez. Hiszen a férfi—nő kérdésben olyan sok indulatfűtötte megnyilatkozás hangzott már el, olykor tudományos igénnyel is! Olvashattunk már színvonalas folyóiratban olyan hajmeresztő „tudományos” fejtegetést, mely szerint a nőket terheli a felelősség azért, hogy a modern társadalmakban a férfiak átlagéletkora pár évvel alacsonyabb, mint a nőké.

Hasonló szélsőséges gondolattal találkozhatunk a francia Simone de Beauvoir — H. Sas Judit által idézett — interjújában is, aki azt ajánlja, hogy a nőknek „óvakodniuk kellene a házasság és az anyaság csapdájától”. Ha végiggondoljuk az ismert író nő javaslatát, az valóban radikális felszámolását jelentené, bár — remélhetőleg — talán az emberiség kipusztulása nélkül is sikerül oldani a nemek közti feszültséget.

Mi lehet ennek a feszültségnek az oka? Hol látja, keresi H. Sas Judit a férfiakra és nőkre vonatkozó eltérő elvárások, társadalmi szerepek okait?

Mielőtt szociológiai felméréseiből levonná következtetéseit, érdekes áttekintést ad a különböző elméletekről, ideológiákról, melyek a személyiségjegyek nemek szerinti eltéréseinek okait próbálják feltárni. Megállapítja, hogy a nemek közti biológiai eltéréseket általában eltérő társadalmi státusként értelmezik, s valójában minden elmélet adottnak veszi a társadalomban kialakult „nemek szerint diszkriminatíván tipizált szerep- és viselkedésszerkezetet”. Valamennyi elmélet, magyarázat közös konklúziója tehát: a nemi különbségek alapján társadalmi különbségeket feltételeznek, és a nőkre vonatkozóan hátrányos, sérelmes értékítéleteket alkotnak.

A különböző magyarázatoknál, többé-kevésbé meghaladott spekulációknál azonban lényegesebb annak a kérdésnek a boncolása, hogy a negyven éve lezajlott társadalmi változások milyen mértékben módosították a nemek viszonyát és ebből fakadóan a férfiak és nők megítélésének hagyományos felfogását. A nők foglalkoztatottságának növekedése, az iskolázottság emelkedése, a gyermekintézményhálózat bővülése, a háztartások gépesítésének javulása és a különböző nőpolitikai ha-

tárazatok eredményeképp sikerült-e felszámolni a nők hátrányosan megkülönböztetett helyzetét, korlátozott művelődési, munkába állási, társadalmi előrelépési, érvényesülési lehetőségeit?

H. Sas Judit vizsgálatai egyértelműen arra utalnak, hogy a társadalmi tevékenységben a nemek közti lehetőségek jelenleg is eltérők. Ez többek között kifejeződik abban, hogy a családokban a férfiak sokkal nagyobb arányban rendelkeznek valamilyen szakképesítéssel, mint a feleségek. Különösen a falusi nők esetében magas a szakképzetlenek száma, s az ő esélyeik a legrosszabbak arra, hogy szakmai végzettséget szerezzenek. (Ráadásul a szakképesítés nem föltétlenül azonos az iskolázottsággal. A gimnáziumi érettségivel rendelkező lányok általában szakképzetlen munkaerőként helyezkednek el, míg gyakran ennél lényegesen alacsonyabb ismereteket igénylő tevékenység is szakképzettségnek, szakmának minősül.) A nők társadalmi mobilitása is sokkal kisebb, mint a férfiaké. Mindehhez hozzájárul az a körülmény is, hogy a szerző mintái alapján — melyet országos adatok is megerősítenek — a férfiak és nők keresete között azonos iskolai végzettség és foglalkozás esetén is számottevő különbség mutatkozik: a nők a férfiak jövedelmének alig több, mint 70%-át keresik, általában annyit, mint a náluk egy-két kategóriával alacsonyabb képesítésű férfiak! A szerző hangsúlyozza, hogy az *azonos munkát* végzők eltérő órabéréőről (és nem a munkamegosztásból fakadó különbségekről) van szó. Így pl. a nők átlagos órabére a gépi- és kéziszedő szakmában a férfiak órabérének 69,5%-a (!), az esztergályos szakmában 79,8%-a, a mechanikai műszerésznél 79,6%. A személyi jövedelem nemek szerinti differenciálódása még a legmagasabb vezető és

irányító munkakörökben is érzékelhető: a nők havi átlagkeresete vezérigazgatói és igazgatói munkakörök esetén a férfiak jövedelmének 86,6%-a, vezérigazgató-helyetteseknél 78,8%-a, és így tovább. Mivel pedig a bérezésből derül ki egyértelműen, hogy az elvégzett munka a társadalom szempontjából mennyire fontos és értékes, az azonos munkakört betöltő személyek jövedelmének *nemüktől függő* alakulása mintegy „hivatalosan”, társadalmilag igazolja, igenli a nők alárendelt, hátrányos helyzetét. „Az országos adatok is mutatják, hogy a bérrendezésekkel sem sikerült ma még az azonos munkakörben dolgozó férfiak és nők fizetését egyenlővé tenni” — írja H. Sas Judit. Addig viszont, amíg ezt a nőkre vonatkozó sérelmes diszkriminációt fel nem számolják, hiába hangoztatják férfiak és nők megváltozott lehetőségeit, s hiába kéri számon a hagyományos előítéletek megváltozását. A szerző kutatásai nyomán egyértelművé vált, hogy a női munka eleve hátrányosabb megítélést kap, mint a férfi foglalkozások, a nők azonos foglalkozáson belül is az alacsonyabb szférákban tömörülnek, a vezetők, főleg a magasabb szintű vezetők között nagyon kevés a nők száma, és akár a szakképesítést, a foglalkozást, a mobilitást vagy a bérezést tekintjük, minden esetben bizonyítható a nők kedvezőtlenebb helyzete. Mindez pedig magával vonja a családon belüli hagyományos szerepeket, a nemekre vonatkozó történelmileg kialakult egyenlőtlen viszonyok, eltérő sztereotípiák továbbélését. A hagyományos magatartást a közép- és felsőrétegek képviselik legerősebben, míg a magas iskolázottságú privilegizált rétegekben a normák változása figyelhető meg. Ez a legmagasabb iskolai végzettségű réteg rendelkezik azzal az anyagi és kulturális feltételrendszerrel, mely lehetővé teszi a normák módosulását.

Az emberi emancipáció ugyanis „anyagi feltételeken nyugszik, a felvilágosítás, a nevelés, a közlés fontos, de nem elégséges tényezője a változás lehetőségeinek” — összegezi egyik legfontosabb gondolatát a könyv írója.

H. Sas Judit objektív tényekkel és sokoldalúan elemzett adatokkal alátámasztott tárgyyszerű előadásmódja akkor válik türelmetlenné, amikor az első osztályos olvasókönyvek szövegeit vizsgálva meg kell állapítania, hogy azok bizony egy meghaladott állapotot közvetítenek a gyerekeknek. Ezek a tankönyvek egy természetellenesen zárt, fakó, s ugyanakkor idilli világot ábrázolnak: a felnőttek kizárólag munkájuknak élnek, tökéletesek, elégedettek. Statisztikai adatokkal támasztja alá, hogy ebben a szövegekörnyezetben leginkább férfi vagy fiú szereplők mozognak, s a nők csakis háztartási tevékenységgel foglalkoznak. Így hát az ilyen tankönyveken iskolázott fiataloknál csöppet sem meglepő, ha jövőjüket is a hagyományos szerepséma szerint képzelik el: családon belüli konvencionális munkamegosztással, alacsonyabb női társadalmi-közéleti aktivitással, a nők számára alacsonyabb pozícióval. Kivételt az értelmiségi családok gyermekei képeztek, az ő elképzeléseikből homogén családmoddell bontakozott ki.

„Optimistábbnak kell lennünk, mint azok a gyerekek, akik ezeket a dolgozatokat írták” — vélekedik a szerző, akinek összegezésével, széles körű vizsgálataiból levont korrekt megfigyeléseivel, következteté-

seivel elégedettek lehetünk, bár túl sok optimizmusra az általa jelzett, makacsul továbbélő sérelmes megkülönböztetések (pl. a bérezés nemek szerinti differenciálódása) miatt nincs túl sok ok. Ugyanakkor mégis marad hiányérzetünk a könyv elolvasása után. Bármennyire kimerítően tárgyalja is a legkülönbözőbb nemi szerepeket, szót sem ejt a szexuális viselkedés hagyományos és változó beidegződéseiről, a konvencionális nemi magatartás módosulásáról, a nemek egymás iránt támasztott újabb igényeiről és elvárásairól, s az ebből következő nemek közötti újkeletű feszültségekről. Pedig a szexuális magatartást meghatározó normák változásának vizsgálata legalább annyi releváns ismeretet továbbít a nemek közötti „erőviszonyokról”, mint pl. annak elemzése, hogy a családon belül kinek a feladata a vacsorakészítés. A diákokról szólva ugyan a szerző megemlíti, hogy az iskolai környezetben, melyben a dolgozatok készültek, nem volt alkalmas a kérdés ilyen vonatkozásainak előtérbe hozására. A felnőtt személyekkel készített felmérések sem tartalmazzák azonban ezeket a mutatókat. Így hát a „férfias férfiak” és a „nőies nők” mintha kissé „férfiatlanok” és „nőietlenek” lennének: a könyv lapjain kizárólag a nemük alapján kialakult társadalmi szerepkörükben jelennek meg, nemükből következő szexuális magatartásuk társadalmi sztereotípiáinak „életére, eredetére és szocializációjára” nem derül fény.

*Hódi Éva*

## A VÁLTOZÓ GÖRÜGORSZÁG

A Les Temps Modernes 473. száma (1985 december)

Így kell foglalkozni külpolitikai témákkal. Erre nyújt példát a Sartre alapította Les Temps Modernes fran-

cia folyóirat egy-egy országnak szentelt száma. A folyóirat szerkesztősége ugyanis évekkal ezelőtt való-